

POSTANOWIENIE

Dnia 18 października 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)

SSN Katarzyna Gonera (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z powództwa E. W.

przeciwko Zakładowi Usług Komunalnych Spółce z ograniczoną

odpowiedzialnością w R.

o odszkodowanie w kwocie 100.000 zł i rentę wyrównawczą w kwocie 400 zł miesięcznie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Spółecznych i Spraw Publicznych w dniu 18 października 2010 r.,

zażalenia strony pozwanej na postanowienie Sądu Apelacyjnego

z dnia 20 stycznia 2010 r.,

oddala zażalenie.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 4 lipca 2008 r., oddalił powództwo E. W. przeciwko Zakładowi Usług Komunalnych Spółce z o.o. w R. o odszkodowanie i rentę wyrównawczą.

Powódka domagała się zasądzenia na jej rzecz od strony pozwanej - na podstawie art. 446 § 2 i 3 k.c. - kwoty 100.000 złotych tytułem odszkodowania w związku z pogorszeniem się jej sytuacji życiowej po śmierci męża M. W. oraz renty wyrównawczej w wysokości po 400 złotych miesięcznie. Mąż powódki był zatrudniony u strony pozwanej. Zmarł w dniu 28 sierpnia 2003 r. w wyniku wypadku

przy pracy. Powódka twierdziła, że w związku z jego śmiercią jej sytuacja życiowa zarówno materialna, jak też zdrowotna, uległa znacznemu pogorszeniu.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego oddalającego powództwo w całości wniosła powódka.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 11 marca 2009 r., zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powódki 20.000 zł tytułem zadośćuczynienia pieniężnego na podstawie art. 446 § 4 k.c., w pozostałym zakresie powództwo oddalił i zniósł wzajemnie koszty procesu za obydwie instancje.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł w imieniu strony pozwanej jej pełnomocnik, zarzucając naruszenie (między innymi) art. 446 § 4 k.c. w związku z art. 3 k.c., polegające na przyjęciu przez Sąd Apelacyjny stanowiska, że można zasądzić najbliższym członkom rodziny zmarłego pracownika zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę doznaną wskutek zdarzenia mającego miejsce przed 3 sierpnia 2008 r., chociaż ustawa nowelizująca Kodeks cywilny, wprowadzająca powołany przepis, weszła w życie 3 sierpnia 2008 r.

Sąd Najwyższy wyrokiem z 21 października 2009 r., w sprawie I PK 97/09, uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 20 stycznia 2010 r., w sprawie III APa 19/09, oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z 4 lipca 2008 r., nakazał powódce dokonanie zwrotu na rzecz strony pozwanej spełnionego świadczenia w kwocie 20.000 zł wraz z odsetkami oraz nie obciążył powódki obowiązkiem zwrotu kosztów procesu, poniesionych przez stronę pozwaną we wszystkich instancjach.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego nie wynika, aby sytuacja majątkowa powódki na skutek śmierci jej męża uległa znacznemu pogorszeniu. Sąd Apelacyjny podniósł, że biegli z zakresu onkologii i kardiologii po przeanalizowaniu dostępnej dokumentacji lekarskiej oraz na podstawie badania powódki stwierdzili, że cierpi ona na następujące schorzenia: nowotwór pęcherza moczowego po elektrokoagulacji oraz chemioterapii w 2006 r., chorobę wieńcową stabilną pierwszego stopnia oraz nadciśnienie tętnicze. W ocenie Sądu Apelacyjnego, śmierć męża powódki nie spowodowała pogorszenia

stanu jej zdrowia i nie wiązała się z ewentualnym wzrostem wydatków ponoszonych przez nią na swoje leczenie. Powódka w zeznaniach podkreśliła, że zmiana jej sytuacji związana ze śmiercią męża polega na obciążeniu wyłącznie jej stałymi opłatami, które wynoszą miesięcznie 600 zł, a jej emerytura wynosi 960 zł, z której to kwoty powódka musi ponosić koszty leczenia, w związku z czym „brakuje jej na życie”. Po śmierci męża wzrosły opłaty za mieszkanie, które podniosła spółdzielnia. To samo dotyczy opłat za energię elektryczną i ciepłą wodę.

Sąd Apelacyjny o kosztach procesu orzekł na podstawie art. 102 k.p.c., „mając na uwadze charakter niniejszej sprawy - dochodzenie roszczeń związanych ze śmiercią małżonka, uchylenie przez Sąd Najwyższy wyroku zasądzającego na rzecz powódki zadośćuczynienie oraz aktualną sytuację życiową i majątkową powódki”.

Zażalenie na zawarte w wyroku Sądu Apelacyjnego postanowienie o kosztach procesu wniósł w imieniu strony pozwanej jej pełnomocnik, zarzucając: 1) naruszenie art. 98 § 1 k.p.c., poprzez wadliwą jego wykładnię i niezastosowanie oraz przyjęcie, że w realiach rozpoznawanej sprawy należy odstąpić od zasady obciążania kosztami procesu strony, która przegrała sprawę; 2) naruszenie art. 102 k.p.c., poprzez uznanie, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, który uzasadnia odstąpienie od obciążania powódki, przegrywającej sprawę, kosztami procesu na rzecz strony pozwanej.

Skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia (zawartego w pkt III wyroku Sądu Apelacyjnego) i zasądzenie od powódki na rzecz strony pozwanej kwoty 9.706 zł tytułem kosztów procesu za wszystkie instancje oraz zasądzenie od powódki na rzecz pozwanego kosztów postępowania zażaleniowego.

Skarżący podniósł, że orzekając o kosztach procesu Sąd Apelacyjny podał jako postawę rozstrzygnięcia art. 102 k.p.c., podkreślając szczególny charakter sprawy oraz sytuację życiową i majątkową powódki. Sąd Apelacyjny nie badał sytuacji życiowej i majątkowej powódki orzekając o kosztach, nie miał nawet możliwości zapytać o to powódki, która nie uczestniczyła w postępowaniu apelacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Zażalenie nie zasługuje na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 102 k.p.c., w wypadkach szczególnie uzasadnionych, sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że ustalenie, czy w okolicznościach konkretnej sprawy zachodzą „wypadki szczególnie uzasadnione”, ustawodawca pozostawia swobodnej ocenie sądu, a sposób korzystania z art. 102 k.p.c. jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu orzekającego i to do jego oceny należy przesądzenie, czy wystąpił szczególnie uzasadniony wypadek, który uzasadnia odstępianie od generalnej zasady (art. 98 § 1 k.p.c.) obciążenia kosztami procesu strony przegrywającej spór (por. postanowienia Sądu Najwyższego z 17 marca 2010 r., II CZ 105/09, niepubl.; z 11 lutego 2010 r., I CZ 112/09, LEX 564753; z 2 grudnia 2009 r., I CZ 92/09, niepubl.). Jednocześnie w orzecznictwie podkreśla się, że ocena ta nie może być dowolna oraz wymaga uzasadnienia zawierającego przedstawienie okoliczności, które sąd uznał za wypadki szczególnie uzasadnione w rozumieniu tego przepisu (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 11 lutego 2010 r., I CZ 111/09, niepubl.).

Rozstrzygnięcie o kosztach procesu wydane przez sąd drugiej instancji podlega kontroli Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym (art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c.). Zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje od postanowienia sądu drugiej instancji „co do kosztów, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji”. Z tego względu, aby możliwe było przeprowadzenie jego kontroli w postępowaniu zażaleniowym, uzasadnienie tego postanowienia (także zawartego w wyroku sądu drugiej instancji) musi odpowiadać wymaganiom z art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 361 k.p.c. Uzasadnienie zawartego w wyroku sądu drugiej instancji postanowienia co do kosztów procesu nie może powoływać się jedynie na ustawowe sformułowanie o istnieniu szczególnie uzasadnionych wypadków, powinno tę szczególność sytuacji identyfikować i indywidualizować, odnosząc ją do różnych konkretnych okoliczności, stanów i zdarzeń, na przykład rzeczywiście trudnej sytuacji finansowej, majątkowej, rodzinnej, zdrowotnej, osobistej itd. strony przegrywającej spór. Ocena sądu, czy w sprawie zachodzi wypadek szczególnie uzasadniony, o którym mowa w art. 102 k.p.c., powinna

obejmować wszystkie okoliczności, które mogą mieć wpływ na podjęcie decyzji na podstawie tego przepisu. Mogą to być zarówno okoliczności związane z przebiegiem procesu, jego przedmiotem, jak i dotyczące sytuacji życiowej strony, oceniane z uwzględnieniem zasad współżycia społecznego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 26 listopada 2009 r., III CZ 51/09, niepubl.).

W ocenie Sądu Najwyższego rozpoznającego zażalenie strony pozwanej, okoliczności niniejszej sprawy były tego rodzaju, że mogły zostać zakwalifikowane przez Sąd Apelacyjny jako „wypadek szczególnie uzasadniony” w rozumieniu art. 102 k.p.c., który pozwalał na nieobciążanie powódki - jako strony przegrywającej spór - kosztami procesu, w tym kosztami zastępstwa procesowego strony pozwanej, zrelatywizowanymi do wartości przedmiotu sporu i wartości przedmiotu zaskarżenia w instancji apelacyjnej. Szczególne okoliczności wiązały się z charakterem sprawy, dotyczącej dochodzenia roszczeń związanych ze śmiercią męża w wyniku wypadku przy pracy, jak również z osobą powódki – jej sytuacją życiową i majątkową.

Sądy obu instancji ustaliły, że powódka straciła męża w wyniku śmierci spowodowanej wypadkiem przy pracy. Sąd Apelacyjny ustalił – na podstawie opinii biegłych lekarzy z zakresu onkologii i kardiologii - że powódka jest osobą chorą, dotkniętą różnymi schorzeniami (nowotwór pęcherza moczowego po elektrokoagulacji oraz chemioterapii w 2006 r., choroba wieńcowa stabilna pierwszego stopnia oraz nadciśnienie tętnicze). Powódka zeznała, że zmiana jej sytuacji życiowej związana ze śmiercią męża polega na zwiększeniu obciążających ją kosztów bieżącego utrzymania, same stałe opłaty (opłaty eksploatacyjne za mieszkanie spółdzielcze, energię elektryczną, centralne ogrzewanie, telefon itp.) wynoszą 600 zł, a emerytura powódki 960 zł (obecnie – jak wynika z oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania - 1.046 zł), z której znaczna część przeznaczana jest na pokrycie kosztów leczenia. W uzasadnieniu wyroku, w którym zawarte zostało zaskarżone postanowienie, Sąd Apelacyjny stwierdził, że odstąpił z obciążania powódki kosztami procesu z uwagi na szczególny charakter sprawy - dochodzenie roszczeń związanych ze śmiercią męża w wyniku wypadku przy pracy oraz jej szczególną sytuację życiową i majątkową.

Sąd Apelacyjny wskazał podstawę prawną swojego rozstrzygnięcia o kosztach procesu (art. 102 k.p.c.) oraz motywy, którymi się kierował, rozstrzygając w tym przedmiocie. I chociaż motywy te zostały zreferowane bardzo lakonicznie, należało uznać, że okoliczności przemawiające za zastosowaniem art. 102 k.p.c. wynikały jednoznacznie z przedmiotu sprawy (dochodzenie roszczeń uzupełniających związanych ze śmiercią męża w wyniku wypadku przy pracy), przebiegu postępowania (zasądzenia zadośćuczynienia przez Sąd Apelacyjny i uchylenia tego wyroku przez Sąd Najwyższy) i sytuacji życiowej powódki (choroba nowotworowa, niewysoka emerytura), które były Sądowi znane. Wszystkie te okoliczności stanowiły usprawiedliwioną przyczynę zastosowania art. 102 k.p.c.

Sąd Najwyższy podziela wyrażony w orzecznictwie pogląd, zgodnie z którym ustawodawca pozostawił swobodnej ocenie sądu stwierdzenie, czy w okolicznościach konkretnej sprawy zachodzą „wypadki szczególnie uzasadnione”, a sposób korzystania z art. 102 k.p.c. jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu orzekającego i to do jego oceny należy przesądzenie, czy wystąpił szczególnie uzasadniony wypadek, który uzasadnia odstępianie od generalnej zasady obciążenia kosztami procesu strony przegrywającej spór. Kwestia „szczególnie uzasadnionych wypadków” jest ocenna. W gestii sądu stosującego ten przepis pozostaje ocena co do jego zastosowania. Stronie pozwanej nie udało się w zażaleniu skutecznie podważyć oceny Sądu Apelacyjnego.

Zastosowany przez Sąd Apelacyjny art. 102 k.p.c. urzeczywistnia zasadę słuszności, pozostawiając sądowi rozstrzygającemu sprawę ocenę, czy całokształt okoliczności pozwala na uznanie, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, przemawiający za nieobciążaniem strony przegrywającej spór kosztami procesu w całości lub w części. Dokonując tej oceny, sąd kieruje się własnym poczuciem sprawiedliwości. W wyroku z dnia 19 maja 2006 r., III CK 221/05 (niepubl.), Sąd Najwyższy stwierdził, że sposób korzystania z art. 102 k.p.c. jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu orzekającego i to do jego oceny należy przesądzenie, czy wystąpił szczególnie uzasadniony wypadek, który uzasadnia odstępianie, a jeśli tak, to w jakim zakresie, od generalnej zasady obciążania kosztami procesu strony przegrywającej spór (art. 98 § 1 k.p.c.). Pogląd ten należy podzielić. Podważenie oceny sądu orzekającego wymaga zatem wykazania przez

wnoszącego zażalenie, że jest ona wadliwa. Podniesione przez stronę skarżącą w zażaleniu argumenty nie prowadzą do skutecznego zakwestionowania oceny Sądu Apelacyjnego.

Podsumowując powyższe rozważania należy pokreślić, że art. 102 k.p.c. proklamując zasadę słuszności, będącą odstępstwem od zasady odpowiedzialności za wynik procesu, jest rozwiązaniem szczególnym, niepodlegającym wykładni rozszerzającej, wykluczającym stosowanie wszelkich uogólnień, wymagającym do swojego zastosowania wystąpienia wyjątkowych okoliczności. Przepis ten nie konkretyzuje pojęcia „wypadków szczególnie uzasadnionych”, pozostawiając ich kwalifikację, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności danej sprawy, sądowi (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 1973 r., II CZ 210/73, LEX nr 7366). Trudna sytuacja życiowa, majątkowa, zdrowotna, osobista, która uniemożliwia pokrycie przez stronę kosztów procesu należnych przeciwnikowi, należy do okoliczności uzasadniających odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 98 § 1 k.p.c. Ocena sytuacji życiowej powódki dokonana w tym zakresie przez Sąd Apelacyjny była usprawiedliwiona.

Z tego względu zażalenie, pozbawione uzasadnionych podstaw, podlegało oddaleniu na podstawie art. 394¹ § 3 k.p.c. w związku z art. 398¹⁴ k.p.c.